

معرفی دایرةالمعارف آزادی دینی :

انتشارات راتلج در سال ۲۰۰۳ اقدام به چاپ یک سری از دایرةالمعارف‌های مرجع با عنوان "دایرةالمعرفه‌های دین و اجتماع" کرد هر مجله از این دایرةالمعارفها با تاکید بر این نکته که جهان معاصر با تمرکز بر تجربه دینی به نفوذ دین در عرصه‌های تاریخی - اجتماعی انسان می‌نگرد تلاش می‌کند از منظری میان فرهنگی در باب ارتباط بین دین و جامعه اطلاعاتی به روز و چندبعدی را ارائه نماید. عناوین دایرةالمعارف‌های مذکور به شرح ذیل می‌باشند:

دایرةالمعارف هزاره‌گرایی و نهضت‌های هزاره‌گرا، دایرةالمعارف آفریقایی و ادیان آفریقایی - آمریکایی، دایرةالمعارف بنیادگرایی، دایرةالمعارف دین و جنگ و دایرةالمعارف آزادی دینی.

سروراستار کل مجموعه دیوید لوینسون ۱ مردم‌شناس فرهنگی مورد تایید و اقبال مجامع بین‌المللی است که نویسنده کتب بسیاری از جمله: دایرةالمعارف فرهنگ‌های جهان، دایرةالمعارف انسان‌شناسی فرهنگ و دین و غیره می‌باشد.

از این مجموعه چهارمین آنها دایرةالمعارف آزادی دینی *of Religious Freedom Encyclopedia* است که به بررسی موضوعات کلیدی و پیچیده در ارتباط با آزادی دینی در سراسر جهان بوسیله گروه‌های دینی و غیردینی می‌پردازد. تاکید اصلی این پژوهش توجه به آزادی دینی از منظری تجربی در ایالات متحده است. اگرچه در این میان به مناطق جهانی دیگر و دوره‌های تاریخی متفاوت توجه شده اما کوشش شده از تجربه ایالات متحده با محوریت آزادی دینی در آن بهره بیشتری گرفته شود. باید به این نکته نیز توجه داشت که این مجله زمانی به انتشار درمی‌آید که بحث اساس آزادی دینی، پشتیبانی دولت‌ها از دین، تاثیر مستقیم دین در فرهنگ عمومی و حتی حقوق اقلیت‌های دینی در سطح جهان بطور بسیار وسیعی مطرح می‌باشند. متخصصان حقوق مطالعات دینی، تاریخ، فلسفه، الهیات و علوم سیاسی که تعداد آنان از یکصد تن تجاوز می‌کند، کوشیده‌اند در این اثر با زبانی روشن، واضح و بدور از تعابیر ثقیل علمی، زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و تاریخی آزادی دینی را مورد بررسی قرار دهند و گستره وسیعی از موضوعات تحت بحث را فراهم آورند.

این دایرةالمعارف از یکصدوچهل مقاله در قالب هفت بخش اصلی تشکیل شده است که عبارتند از: مفاهیم کلیدی، تاریخ ایالات متحده، تاریخ جهان، ادیان جهانی، مسایل بنیادین و عمده، گروه‌های اقلیت و حقوق آنها و اسنادکلیدی. این تقسیم‌بندی هفت‌گانه بر محتویات دایرةالمعارف آنچنان تاثیر گذاشته است

که از نظم سنتی الفبایی در این مجموعه پیروی نگردد بلکه بر همان منوال گذشته در دایرةالمعارف نویسی، مداخل بر اساس حروف الفبایی تعیین شده‌اند و در پایان هم نمایه مطالب آمده است:

۱. مفاهیم کلیدی : در مقالات این بخش که به عنوان اولین قسمت مطالب به حساب می‌آیند به تئوریه‌ها، پارادیم‌ها، مفاهیم و موضوعات فلسفی قابل توجه در تاریخ دینی و پیمانه‌های آزادی دینی همراه و با ارائه مسایل کاربردی در قالب‌های نوشتاری خاص (BOX) عطف توجه شده و از موضوعاتی نظیر کودکان و آزادی دینی در ایالات متحده، دین مدنی، بدعت‌های دینی، حقوق بشر، قانون طبیعی، نهضت‌های دینی جدید، دین و سیاست، کلیساهای دولتی، ملی‌گرایی دینی، زنان، آزادی دینی و حقوق بشر، تکررگرایی و هویت دینی در قانونگذاری و غیره سخن به میان آمده است. در این بخش تلاش شده مقالات بر پایه نگرش چند بعدی حاکم بر کل دایرةالمعارف در چهارچوب‌های فلسفی - کاربردی به رشته تحریر درآیند.

۲. تاریخ ایالات متحده : مقالات این بخش مستقیماً به تاریخ ایالات متحده مربوط است و پرداختی عمیق نسبت به دوره‌های تاریخی آن، حوادث دینی پیش‌آمده در روند تاریخی آن، ستیزه‌ها و تعقیبات و آزارهای تفتیش عقایدی و تفاوت‌های ایدئولوژیکی در رهیافت‌های غالب دینی آن و غیره را ارائه می‌دهد. تاکید بسیار بر ادراک ایده آزادی دینی در ایالات متحده در کنار مباحثی مثل مهاجرت، بردگی، تحمیل‌های قانونی و گروه‌های دینی جزو مباحث مورد توجه در این بخش می‌باشند.

۳. تاریخ جهان: شامل مداخلی است که بر اساس گوناگون‌بندی‌های موضوعی انتخاب شده‌اند. این مداخل با تاکید بر آزادی‌های دینی در دوره‌های خاص و موقعیت‌ها و ملت‌ها و امپراطوریه‌ها در قبال آن به موضوعات مختلف سیاسی، حقوقی، اجتماعی و فرهنگی می‌پردازند. آفریقا، امپراطوری بیزانس، کلیسا و دولت در اروپای مدرن، جنگ‌های مدنی انگلیسی، انقلاب فرانسه، اسرائیل، پاکستان، تبت، ترکیه، مفهوم عمده و اساسی جهاد در کشورهای اسلامی و غیره از مداخل آن به حساب می‌آیند.

۴. ادیان جهان : در مقالات این بخش تاکید بر مواضع آزادی دینی، ارتباط میان دولت و دین و دیدگاه‌های رقابتی در سنت و موقعیت کنونی نسبت به آزادی‌های دینی بیشتر مورد توجه است. در این قسمت نویسندگان مقالات بواسطه متون مقدس، نوشتارهای الهیات‌دانان بزرگ، نظریه‌های دینی، سنت‌ها و حتی شعائر به تقسیم‌بندی عمده‌ای دست زده‌اند که در آنها تمایل یا عدم تمایل یک رهیافت

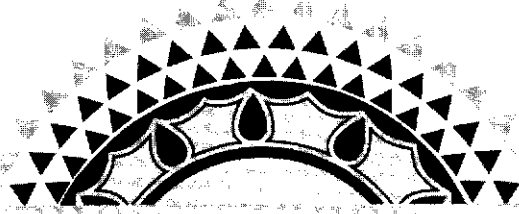
دینی نسبت به آزادی دینی یا تعقیب و تفتیش عقاید دینی لحاظ شده است و دایرة ادیان آن از هندوئیسم و جینیسم تا اسلام و یهودیت و مسیحیت ارتدوکس و کاتولیسم رومی همه را در برمی‌گیرد.

۵. مسایل بنیادین و عمده : نویسندگان مداخل در این قسمت با محوریت بخشیدن به آزادی دینی در ایالات متحده و شرح زمینه‌ها و اصول مناقشه‌آمیز پیرامون آنها، کوشیده‌اند با روش همه جانبه به ذکر مسایل عمیق و کلیدی در نسبت با آزادی دینی بپردازند تا از این رهگذر طرح موضوعاتی مثل: شست‌وشوی مغزی ۱، آفرینش‌گرایان مذهبی و یکشنبه نگاه‌داران ۲، در کنار مباحثی مثل گروه‌های تروریستی دینی، حفاظت از تمهذات ایمانی در دوره معاصر و حتی دین بنیادگرا و سیاست قابل طرح باشند. البته در این بخش مسایل عمده بیشتر با نگره‌های سیاسی و تاثیرات مسایل دینی در این زمینه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۶. گروه‌های اقلیتی و حقوق آنها: در این بخش مداخلیکه انتخاب شده‌اند نقاط تضاد بین گروه‌های دینی - اقلیتی خاص و مرزها و حدود اجتماعی عام و قوانین اجتماعی را بررسی می‌کنند. در این قسمت بررسی تحلیلی و ماهوی این امر که آیا قوانین توانسته‌اند در دفاع از خشونت متعصبانه دینی علیه این گروه‌ها موفق باشند یا خیر. در کنار زمینه‌های تاریخی و فرهنگی - دینی مورد توجه قرار می‌گیرد و به عمده گروه‌هایی که توانسته‌اند در قانون و روند تاریخ، زاویه‌ای را به خود اختصاص دهند به همراه نمودارها و نمایه‌هایی از آنان پرداخته می‌شود از جمله: کلیسای بابتیست‌ها در ویرجینیا، کاتارس‌ها، شاهدان یهوه، ادیان فرودگرا، یهودیان اروپا، گروه‌های هزاره‌گرا، مورمون‌ها، گروه‌های دینی رادیکال، نهضت پروتستانی پنتاکوستالیسم، کلیسای آمریکای بومی، کلیسای صلح و غیره...

۷. اسناد کلیدی : در این قسمت که بخش پایانی مداخل را به خود اختصاص می‌دهد اسنادی که در آنها پیمانه‌های آزادی دینی مورد توجه قرار گرفته‌اند معرفی می‌گردد و مفاهیم مطروحه در آنها و تاثیراتی که در زمینه اجتماعی و فرهنگی داشته‌اند مورد تحلیل قرار می‌گیرند سند C S C E دروینا، پیمان اروپایی حقوق بشر، کتابی در باب تساهل که توسط جان‌داک نوشته شد و شورای دوم واتیکان و اعلامیه معروف آن، از جمله آنها هستند. مولفین این بخش کوشیده‌اند نهادینه شدن این دیدگاه را در اسناد مختلف تاریخی گذشته و حال مورد کنکاش قرار دهند و به این واسطه ضرورت توجهی نهادینه به آزادی‌های دینی را مطرح نمایند.

دایرةالمعارف آزادی دینی می‌کوسد دیدگاه‌های نو

و بدیع را با ارائه اطلاعاتی اساسی و به روز در بسترهایی مانند وقایع تاریخی، مسایل قانونگذاری و سیاستهای جهانی ردیابی نماید و موضوعات مرتبط را در شموی کارآمد ارائه نماید. سرویراستار این دایرةالمعارف خانم کارتین کاکسون^۳ است که کرسی استادی در مطالعات دینی دانشگاه ویرجینیا را داراست و دارای مدرک دکتری در مطالعات دینی از دانشگاه ایندیانا می باشد. وی هم اکنون هدایت مرکز مطالعات "آزادی دینی" در کالج وسلن ویرجینیا را برعهده دارد. در این اثر او از همکاری درک دیوبیس^۴ سرپرست موسسه مطالعات دوسون از دانشگاه بیلور که در زمینه دولت و دین فعالیت دارد و سات ویندر جاس^۵ از کالج سلطنتی لندن بهره مند شده است. در انتهای دایرةالمعارف نیز نام تمامی همکاریانی که در نوشتن هر یک از مقالات دخیل بوده اند به همراه نام دانشگاهها و موسسات خاصی که در آنها فعالیت علمی دارند آمده است. پس از نشر این دایرةالمعارف دایرةالمعارف دین و جنگ نیز از انتشارات داتلیج منتشر گردید تا مجموعه دایرةالمعارفهای دین و اجتماع کامل گردد.

تساهل دینی

(Religious Tolerance) :

آزادی عقیده از قدیمی ترین حقوق انسانی به شمار می رود که بر بسیاری از شئون زندگی مقدم است. این حق یکی از اموری است که در جوامع بین المللی برای خود تجربه های طولانی و وسیع را به ارمغان آورده است. آزادی عقیده به منزله حق اصلی انسانی است که بدون آن دیگر حقوق بنیادین را نمی توان براحتی حفظ و مراقبت کرد. آزادی عقیده به ما امکان آزادی دین را می دهد و آزادی دین به نوبه خود حقوق انسانی را به ما عرضه می کند. حقوق انسانی دینی حقی است که برای هر کسی در جهت "اندیشه وجدان و دین" وجود دارد و مهمترین وجه آن شامل "آزادی اعتقاد و آزادی زیست به تنهایی یا در جامعه" و "ارائه دیدگاه دینی یا اعتقادی در عبادت، تعلیم، شاعر و مناسک" می باشد.

این حق بواسطه نیروی هنجاری که در وسعت جهانی داراست به مثابه اصلی معتبر در قانون شناخته شده است. تساهل دینی تابع و موافق با آزادی دینی است. همه ادیان پیش از آنکه در قوانین، برابر مطرح شوند با یکدیگر برابر بودند البته این بدان معنا نیز هست که همه اعتقادات چه دینی و چه غیردینی از موضعی برابر قابل بررسی هستند. برگرفتن دیدگاهی نیاز به تساهلی حقیقی^۶ در همه امور و نسبت به همه افراد دارد. البته این نکته باید خاطر نشان شود که منظور ما از "تساهل" در اینجا تساهلی شخصی برای ادیان دیگر بواسطه متدینان به آن دین است که با تلقی از اصطلاح "تساهل" که در ایالات متحده مورد استفاده

قرار می گیرد متفاوت می باشد.

زیرا در ایالات متحده، تساهل به معنای چیزی کمتر از آزادی دینی کامل برای مردمانی با ادیان متفاوت است و باید به این نکته دقیق و ظریف که در تمایز میان تساهل و آزادی در نظر گرفته می شود، توجه نمود.

در سرتاسر تاریخ، دین منبع اصلی نزاعها و کشمکشهای انسانی بوده است. بیشتر جنگها در تاریخ بنام دین براف انداخته شده اند در حالی که برای برپایی آنها دلایلی غیر از دلایل دینی وجود داشته است. در عین حال هم در بخش وسیعی از تاریخ، آزادی دینی منجر به تشکیل جوامعی با رویکردهای متعارض گردیده است که براحتی می توان این امر را بین بنی اسرائیل و کنعانیان، مسیحیان و یهودیان، یهودیان و مسلمانان، کاتولیکها و پروتستانها یا هندوها و سیکها مشاهده کرد.

شاید یکی از دلایل این تعارض و آشفتگی، قرار دادن حق "امرواحد^۷" در برابر با "امور دیگر" و ایجاد حدفاصل میان آنها و ایجاد بی اعتمادی در برقراری رابطه میان خداوند و مردمان باشد. متأسفانه باید اذعان کرد هنوز هم در زمانه ما دین در مرکز مهمترین تعارضات سیاسی قرار دارد. از جدایی طلبان فرقه گرای ایرلند شمالی گرفته تا پایگاه دینی اسامه بن لادن در نیجریه به مثابه قهرمانی اسلامی و تهدید جنگ هسته ای مطرح شده توسط هند و پاکستان.

دین در زمانه ما مترادف شده است با درگیری، نزاع و خشونت. در این میان دین پژوهان به تحقیقی تاریخی در سنت تساهل آمیز ایمان دینی خود نیاز دارند تا رگه های این سنت را در همه ادیان بزرگ جهانی بازشناسی نمایند. شاید در گذشته این امر به فراموشی سپرده شده باشد یا به دلایل مختلفی سرکوب گردیده باشد اما در دوره معاصر همه ادیان بزرگ در باب تساهل و واکنش نسبت به آن مورد پرسش قرار گرفته اند و می دانند که پاسخ مناسب نسبت به این پرسش تعلیم آنان را به نحو عمیقتر و وسیعتری جهانی می سازد و مایه آوازه و افتخار بزرگتری برای آنها می گردد.

تساهل در ادیان غربی

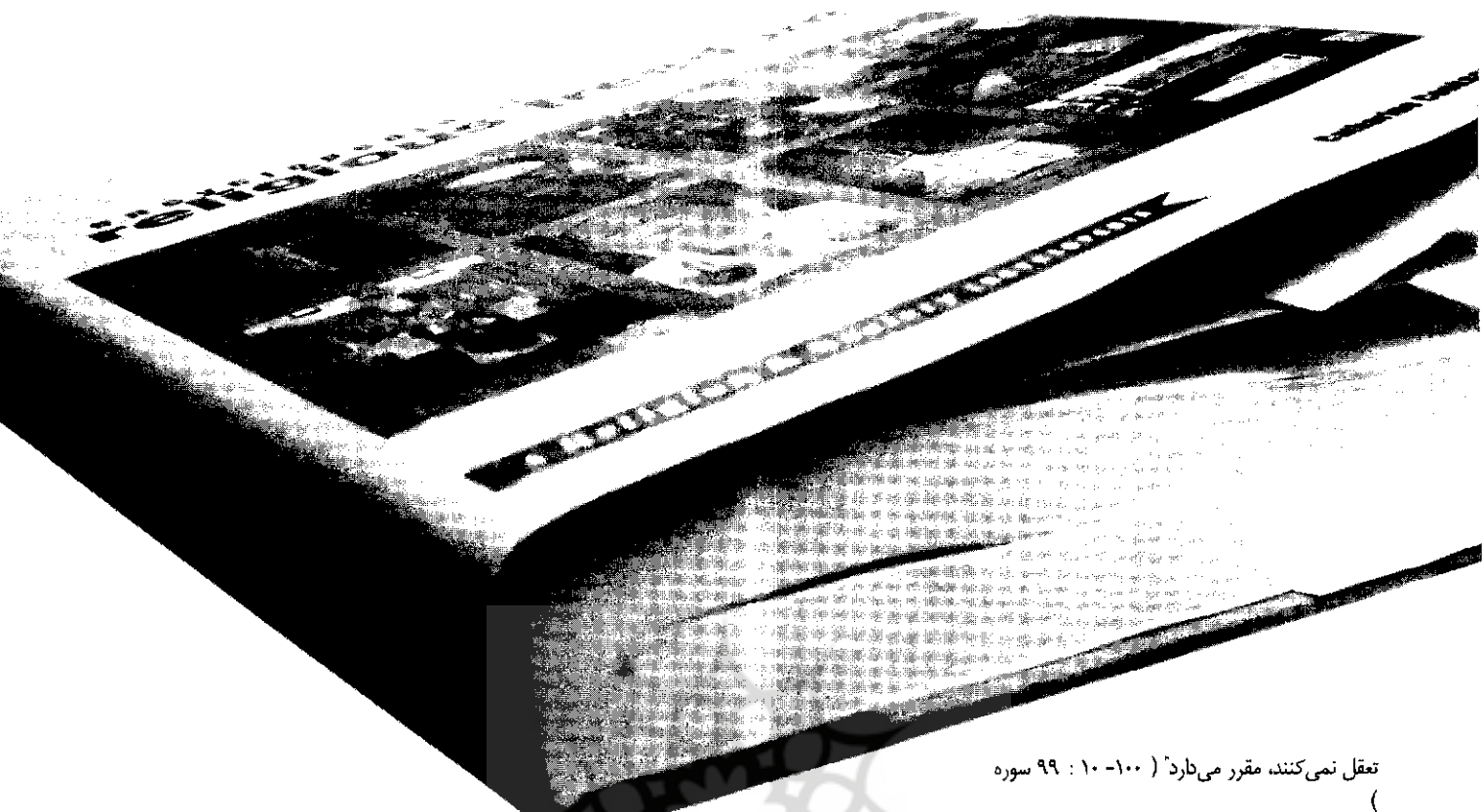
سنت تساهل دینی در ادیان غربی همانگونه مطرح است که در ادیان شرقی وجود دارد. سنت یهودی - مسیحی ای که در غرب مسلط است، تساهل گذشته خود را به بوته نقد کشیده و باید اذعان کرد که دارای نمونه های درخشان و عالی تساهل نیز می باشد. یهودیت برای هر انسان ارزش بیکران قائل است. ایمانهای مختلف در تلمود مورد احترام و توجه قرار گرفته اند و سنت یهودیت قاطعانه حقوق دینی دیگران را مورد تصریح و تایید قرار می دهد. میثاق خداوند با

بنی اسرائیل بر این امر تاکید داشت که "همه مردم دنیا برکت خواهند یافت" در دوره معاصر هم در کنار تعلیم میشتا و گمارا، در زبانی تازه تر به این مسئله پرداخته شده و وی ابراهام هسکل یکی از محققین معتبر یهودیت متجدد بیان داشته که "ندای خداوند در زبانه های بسیاری قابل شنیدن است" (خدا در جستجوی انسان : ۱۴۲).

در مسیحیت تمامیت انسانیت در تصویر خداوند خلق شده است منون مسیحی می گویند که : "آن نور حقیقی آمد تا به هر کس که به این دنیا می آید، بتابد" (یوحنا ۱: ۹) و همه انسانها به نحو برابری مورد خطاب قرار می گیرند. پطرس که رهبری مسیحیت نخستین و بیان اصول عقاید مسیحیت را برعهده داشت به فصاحت تمام این امر را مورد تحسین و تایید قرار می دهد که "اکنون می فهمم فقط یهودیان محبوب خدا نیستند بلکه هر کس از هر نژاد و قومی که خدا را بپرستد و کارهای نیک انجام دهد مورد پسند او واقع خواهد شد" (اعمال رسولان ۳۵-۱۰: ۳۴)

متی در کلماتی که اظهار می کند به وضوح نشان می دهد که در مسیحیت هیچ جبر و فشار عقیدتی وجود ندارد. (متی ۲۲-۱۹: ۲۱) در مکاشفات یوحنا نیز تساهل حقوق غیرمتدینان به صورتی مشابه مطرح شده است. "اکنون در مقابل در ایستاده ام و آنرا می گویم. هر که صلا می مرا بشنود و در را بگشاید، داخل شده با او دوستی دائمی برقرار خواهیم کرد و او نیز با من همینگونه خواهد بود" (مکاشفه یوحنا ۳: ۲۰)

در اسلام، قرآن به وضوح می گوید: "هیچ اجباری در دین وجود ندارد" (۲: ۲۵۶۵ سوره) این امر بدون هیچ ابهامی در اصلی اراده گرا^۸ مورد تایید قرار می گیرد "بگو ای پیامبر این حق از سوی پروردگارتان آمده است: پس هر کس که بخواهد ایمان بیاورد و هر کس که خواهد کفر ورزد" (۱۸: ۲۹ سوره) در قرآن دستور و فرمان تساهل نسبت به ایمانهای دیگر به صورت روشنی مطرح گردیده: "کسانی را که بجای خداوند می خوانند و می پرستند دشنام می دهید" (۶: ۱۰۸ سوره) غیرمسلمانانی که باید مورد احترام و رسمیت باشند تنها به یهودیان و مسیحیان محدود نمی شوند بلکه در اسلام و قرآن ادیان دیگر نیز از حقوق خاص خود برخوردار هستند (۲۲: ۶۷، ۴۰: ۷۸، ۳۵: ۲۴ سوره های) نسبت به پذیرفتن اسلام و توجیه گوناگونیهای ایمانی غیرمسلمانان و راه اسلام آوردن آنها نیز قرآن مطالبی را بیان می دارد: "و اگر پروردگارت به اراده حتمی می خواسته تمامی اهل زمین ایمان می آوردند، پس آیا تو مردم را به آگراه وامی دارد تا اینکه مومن شوند و حال آنکه هیچ کسی را نرسد که جز به اذن الهی ایمان آورد و پلیدی را بر کسانی که

تعقل نمی‌کنند، مقرر می‌دارد (۱۰۰-۱۰ : ۹۹ سوره

تساهل در ادیان شرقی

در سنت شرق، تساهل نسبت به دیگران از مشخصه‌های متمایز در همه کاربسته‌های ۹ دینی است. برخلاف غرب، در شرق و ادیان شرقی هیچ سنت نوآیین‌گر ۱۰۱ وجود ندارد. یکی از ابتدایی‌ترین ادیان بودیسم است که بواسطه سینداریاگواتما (۴۸۳ - ۵۶۳ قبل از میلاد) شناخته می‌شود. این دین در میان ادیان اولیه توانسته است بین‌المللی گردد. توصیه آن این است " برای نیل به منظری مطمئن و برای فرونگریستن به دیگر دیدگاهها به مثابه نظرگاههایی دون و نازل باید خطا و اشتباه بوسیله مردی حکیم محاسبه شود"

بودا حتی مریدان خویش را از برخورد با کسانی که تعالیم او را به نقد می‌کشند منع می‌کند " اگر کسی پیرامون من و تعالیم و یا نظام معنویم سخنی ناراست بر زبان آورد آن را حمل بر خواست خصومت‌آمیزش دربار من ندانید " یک‌هفته نیکبیه (۱ : ۳) در واقع هشدار و تحذیر بودیسم در برابر آنانی است که حقیقت را بلاهت آمیز و نابخردانه در انحصار خود قرار می‌دهند. انسان می‌تواند بگوید " این ایمان من است " اما نمی‌تواند بگوید " تنها این ایمان درست است و هرچیز دیگری غلط است " (مجهیمه نیکبیه ۲ : ۱۷۶)

دین جین که شش قرن پیش از میلاد مسیح پایه‌ریزی شده نیز گوناگونی ایمان دینی را بواسطه تمتع و بهره‌مندی دینداران در جهت " درک یک دیدگاه فلسفی از طریق پژوهش جامع دیگران " به رسمیت

اعلام می‌کند. گورو نانک می‌گوید: " برخی وادها را می‌خوانند، برخی متون دینی سامی را . برخی ردای بلند آبی را بر تن می‌کنند و برخی ردای بلند سفید را. برخی مسلمان نامیده می‌شوند و بعضی هندو . برخی به " بهشت " می‌روند و بعضی به " اسورجه " هرکس که خواست الهی را دریابد به طریق خداوندی هم درخواهد شد. " (آدی گرانث صفحه ۸۸۵)

متدینان و باورمندان دینی باید بپذیرند که اگر پیام تساهل و احترام متقابل را نتوانند گسترش دهند، سکولارگرایان به ناکامی آنان فتوی خواهند داد. راه توفیق، برتری دادن به اخلاق و بهره‌مند شدن از قدرت بزرگ و تاریخی دین است و درک عمیق این نکته که ادیان باید از سنتهای تاریخی خود تساهل را مطالبه نمایند.

David Levinson -1
Brainwashing -1
Sabbatarians -2

Catharine Cookson -1
Derek Davis -2
Satvinder Juss -3
True Tolerance -1
The One -1
Voulantarism -1
Paractics -1
Proselytism -2
Deliberation -1

می‌شناسد (اگرنگه سوتره ۵ : ۱۱۳)
متون دینی جین تحجر و نزاع دینی را با ثبت این حقیقت غیرممکن می‌داند: " آنانی که به ستایش و تحسین آموزه‌های خود می‌پردازند و آموزه‌های دیگران را تحقیر می‌کنند به حل هیچ مشکلی نائل نخواهد شد " (سورک رتینگه ۱۱ : ۵۰)

در متن کلاسیک کنفوسیوس یعنی چینگ اول این امر اظهار شده است که: " در جهان راههای بسیار متفاوتی وجود دارد اما سرنوشت و تقدیر یکی نیست و همان است که بود : هزاران گونه ژرف سنجی ۱۱ متصور است اما نتیجه همه آنها یکی است " (چینگ اول ۲ : ۵)

هندوئیسم نیز منشایها تادیب و مجازات اعتقادات دیگران را تخطئه می‌کند بنیادی‌ترین اعتقاد هندو این دیدگاه ودایی است که " حقیقت یکی است اما فرزندگان آن را با نامهای متفاوت یاد می‌کنند " نظیر آنچه در جین است، هندوئیسم می‌گوید " جاهل آن کسی است که بگوید: من می‌گویم و می‌دانم که این امر تنها حقیقت است و دیگران همه در ضلالتند " هندوئیسم به این باور ملتزم است که چنین دیدگاههایی است که موجب مجادله و مشاجره میان انسانها می‌گردد. (سریمد بهگوتام ۱۱ : ۳) بر همین نسق دین سیک هم یکی از جوان‌ترین و از مهمترین ادیان در حال پیشروی است اعتبار اخلاقی همه ایمانها را